Соколёнок

Лашын

1/2018
январь-февраль

0+

БАЛАЛАР УЬШИН ЭКИ АЙДА БИР КЕРЕ ШЫГАТАГАН РЕСПУБЛИКАЛЫК ЖУРНАЛЫ

Дагыстаннынъ келеектегиси

Янъы йылдынъ кешеси

Басланады
Янъы йылдынъ кешеси.
Оны баьри
Коьптен бери саклаган.
Оьрметлейди
Эм сыйлайды аьр киси.
Сав дуныя
Суьйип ога караган!

Ер юзинде
Шатланады савлай халк.
Берекетин
Эм наьсибин аькелген.
Карт Бабай да
Суьйинип эм болып шат,
Янъы йылы
Келгенлей ок коьринген!

Шатлык, шатлык,
Ол да аьруьв баслансын:
Эм де сизге билдирейим,
Онынъ аты: ЯНЪЫ ЙЫЛ!

Куруптурсын МАМБЕТОВ

Меним йиеним Камиль аьли уьшин ясына барады. Атасы-анасы ман Янъы йылдынъ алдында, 31 декабрь куьн, бизге янъы йылды бирге карсы алмага келген экен. Не себептен келгенин, мага да эм тетейине де токсан кере кайтаралап турды. Сонъ бизди койып, уьйдеги баскаларга айтып алды. Аьли ол соьзлерди толы кепте айтып болмайды. Биревин орысша айтса, баскасын ногайшылатып айтады. Биз ога да суьйинемиз: йиенимиз аз-коьп болса да, бизи мен хабарласады. Атасы-анасы ман калада яшаса да, оны эки тилге уьйретпеге шалысадылар - ана тилимизге эм орыс тилине. Камиль аьли уьйде анасы ман. Бираздан сонъ яслиге берилеек болар.

Аьли онынъ айтатаган соьзлерине баьри де тамаша этедилер эм куванадылар. Тетейине сав куьн узагы: – Тетей-ка, дай-ка, Тетей-ка, Бер! – деп бездиреди. Тетеси не этсин, «баладынъ баласы балдан таьтли» деп, басын сыйпайды, айтканын этеди.

Янъы йылды карсы алмага баьри уьйдегилер де йыйылдылар. Олтырамыз, ашаймыз эм оьтип бараятырган эски йылда болган затларды эске туьсиремиз.

Янъы йылдынъ занъы да согылды. Бир – биримизди кутлаймыз, кушаклаймыз... Эм айтамыз: – Келген Янъы йылынъызбан, хайыры ман! – деймиз. Камиль де атасына, анасына эм тоьгеректегилерге карайды, карайды. Сонъ атасына янасады эм кулагына бир затлар айтады. Ога атасы ман, анасы да бир зат айттылар. Аьне сол вакыт йиеним олтырган ериннен ювырып мага келди де, кушаклады эм баьрисине де коьз карасын таслап: – Атай-ка! Атай-ав! Новым годом! Янъы йыл ман! – деп, мени кутлап турмаспа!

Мен ога: «савбол, балам, савбол! Эндигиси тетейге де соьйтип айтшы! – дедим.

Тетейин кушаклап: – Подожди... – дейди. – Сонъ бирден йигерленип: – Новым годом! Янъы йыл ман! – деп, савлай боьлмеге кышкырды. Биз суьйиндик. Эм оны да сосы келген Янъы йыл ман тагы да кутладык... Янъы йылымыз биринши такыйкадан алып ойын-куьлки мен басланды. Иншалла, соьйтип те оьтпеспе экен!..

„Тулпар“ каьлемин сынайды

Меним суьйикли айваным

Меним Кузя атлы ийтим бар, кара туьсли, кишкей бойлы, бек ыспайы! Кешелерде ийтимнинъ коьзлери янадылар, ят аьдемлерди коркытадылар. Ийтим мен бирге «Васька» атлы мысыгым дос болганына баьрисининъ де тамашасы келеди. Неге десе бурыннан алып урсысып яшайтаган аьдемлерге «Ийт пен мысыктай болып яшайдылар» деп айтканлар. Олай болганда, меним айванларыма карасанъ – олар экевлери бек татымлар, олар – дослар деп айтпага болады. А мени мен болса олар айлак та ювык дослар! Мен мектебке кетип бараятырсам, ийтим мунъаяды эм улыйды, мен ога языксынып карайман: «Кузя! Кузя! Мен 6 деристен сонъ келермен, саклап тур!» – деп басын сыйпап, ас берип кетемен. А ол болса, артымнан калмай юрип баслайды, тап мектебке дейим мени мен барады, сонъ артына бурылып кайтады. Мектебтен келип, азбар капысын ашканда ок, ол каргып алдыма шыгады эм аякларыма суьйкеленип баслайды. А мысыгым болса, уьйде мага ябысады. Эне сондай меним суьйикли уьй айванларым!

Камилла Заретова, 5 кл окувшысы, Карагас авыл «Тулпар» куьби.

Шаьйирди оьрметлеп

Озган йылдынъ караша айынъ 15-нде район китапханасында уьйкен шаьйирлик байрам озды. Ол белгили ногай шаьйиримиз, Россия язувшылар эм журналистлер Союзынынъ агзасы Магомед - Али Хановтынъ яратувшылыгына эм мерекесине багысланды. Йолыгысты уйгынладылар эм йогары аьлде юриттилер бас библиограф Курпаева Сапихан Зартуьв кызы эм китапхана методисти Алиева Тавжан Анвар кызы. Шаьйирдинъ яшавы - онынъ ятлавларында - сол яшав йол акында китапхана куллыкшылары оьз соьзлеринде толыша айтпага шалыстлар. Кадрия атлы орта мектебининъ окувшылары оьз окытувшысы Нурманбетова Мархаба Базарбай кызынынъ етекшилеви мен бу йолыгысты эстеликли, кызыклы эттилер. М.-А. Хановтынъ толкынлы сыдыралары олардынъ авызларыннан боьтен де аьлемет болып занъырадылар. Алим Бекбулатов «Аюв», Ренат Уразаев

«Бузлавык», «Санамаклар», Эмина Суюндикова «Мен аврыдым», Диана Сагиндикова «Бала эм ямгыр», Эмина Мансурова «Оьмирлер», Азизбек Кельдасов «Тавык эм куртка», Азиза Мусаурова, Абдул Отаров «Ялгызлык», Рамазан Курмангазиев «Боьригоьз», Амина Кульниязова «Юма» деген ятлавларын усташа окыдылар. Солай ок окувшылар «Кирпи эм тавшан» деген ятлавды сценка этип коьрсеттилер, «Ах сени эриншек дуныя» деген монолог окылды. Шаьйирдинъ яшав йолы акында презинтацияды аьзирледилер эм коьрсеттилер Залина Кильжанова эм Мадина Баймухамбетова 11-а класс окувшылары.

Йолыгыска конакка келдилер эм шаьйир акында йылы оьзлерин айтылар: Оразбаева Фатима Кузей кызы - Магомед Хановтынъ окытувшысы. Кудайбердиев Яхъя Таймасхан улы - КЧР эм РД ат казанган маданият куллыкшысы, Магомед Кожаев - Россия язувшылар эм журналистлер Союзынынъ агзасы, Бальгишиев Каирбек Сейдахмет улы - район уьлкетанув уьйининъ директоры, Салимет Майлыбаева - Россия язувшылар эм журналистлер Союзынынъ агзасы, Нурманбетова Мархаба Базарбай кызы - Кадрия атлы орта мектебининъ тувган тил окытувшысы, Сагиндикова Галима - «Шоьл тавысы» газета журналисти, Межитова Марина Арслан кызы - Дагыстаннынъ ат казанган окытувшысы.

Магомед-Али Ханов баьри йыйылган конакларга, Кадрия атлы орта мектебининъ окувшыларына, сосы йылы йолыгысты озгарган китапхана куллыкшыларына уьйкен разылыгын билдирди эм бир неше ятлавларын окып эситтирди. Йолыгыс коьп заманган эсте сакланаягына шек йок. Шаьйиримизди мерекеси мен кутлап, ога берк ден савлык эм бийк уьстинликлерди йорайман.

Салимет Майлыбаева, шаьйир.

Туьрк поэзиясыннан
Куьлкили сыдыралар

Аты сав дуныяга белгили туьрк шаьйири Фазыл Хюсню Дагларшы 1914 йыл Стамбул каласында тувган.

Ятлавларын 6 ясында язып баслаган болган. Оьзи язып билмегенге коьре, аьптеси онынъ баьри язганларын оьзи алдына айырым кагытка язып алатаган болыпты. «Шаьйирлердинъ шаьйири эм устасы» дейдилер ога. Онынъ язганлары коьплеген баска тиллерге де коьширилген. 1974 йыл Фазыл Хюсню Дагларшы Югославияда Струга деген калада оьткерилген шаьйирлерининъ ярысында «Алтын кас» деген йогары савгага тийисли этилинген.

Ол онавдан артык китаплердинъ авторы болып саналады. Балалар уьшин де коьплеген затлар язып калдырган. Айтадылар, яшавда бек маскарашы эм шат коьнъилли аьдем болган деп. Оьзи йок болса да, язганлары халкынынъ авызында айтылып келедилер. Онынъ ятлавларында да сол куьлкиди таппага кыйын тувыл.

Аьли шаьйирдинъ бир неше ятлавларын беремиз.

Куьлемсирев

Анам да
Куьлемсирип
Карайды
Меним юзиме.
Мен мектебке
Барганда.
Куьлерме экен
Меним маьлимим –
Коьрсетсем
Мен тептерим.
Оьзине карап
Коьзим салганда!

Мектебке

Юргенге усайды
Булар мектебке,
Шымшыклар.
Ол саялы
Олар туралар,
Эртенъги
Танъгы шакта
Колларында
Бар таяклар –
Суьвретлер
Де ясаяклар!
Доьрт эм бес те
Алаяклар!

Канатларынынъ ызын...

Канатларынынъ ызын
Бийик коьктен
Куслар излейдилер.
Канатынынъ ызын
Сол кустынъ –
Кавжайып картайган.
Юриси токтаган.
Канат ызы ман
Ювырган
Эртеги де бизге
Келеегин биледилер...

Куьн эм кеше

Уянганда балалар,
Куьн коьзи тувып кала,
Кара–ол кона, конар!
Бала уйклап басласа,
Кеше калкыга
Келип олтырар,
Балаларга янаса.
Суье болсанъ,
Тур, тур, сен де кара!

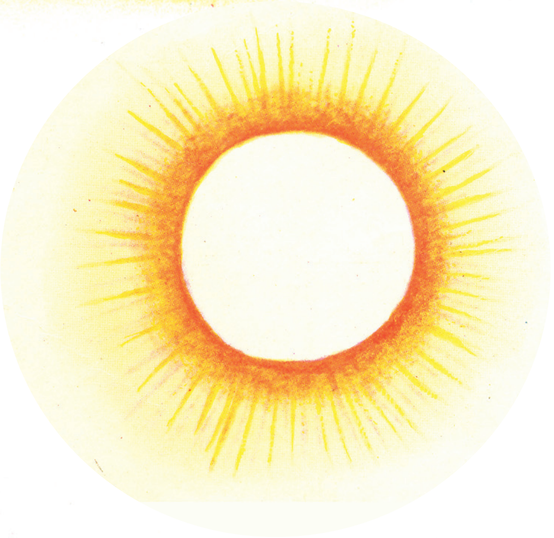

Суьйине...

Анам эртенъ мен
Суьйинип элтей
Мени мектебке.
Соьйлейди оьзи,
Куьледи токтап.
Разыдай болып
Оьзи–оьзине.
Анам меним
Бек суьйине,
Мен оьзин
Элтегендей!
Аьр куьн мектебке!

Ан. Култаев коьширген.

„Шолпан" атлы балалар бавы

Каралдыда куьз сувыгы ман шымтып, ямгыры ман шийкентип басласа да, «Шолпан» атлы Нариман авылда озган йылдынъбалалар бавында кызыклы эм исси. Мунда ялкпага заман йок караша айнынъ тогызында тербиялавшы Искако-ва Марина Тунгатар кызы спорт ойынын уйгынлаган, ол «Эртеги дуныясына элгезерлик» деп аталган. Мырады: аьр бир аьелди физкультура ман, спорт пан кызыксындырув болады, балалардынъ савлыгына уьйекн эс эттируьв, сав, куватлы, куьшли саьбийлерди оьстируьв. Ата-аналарга эм балаларга туьрли эртегилердинъ баьтирлериндей туьрли сынавларды оьтпеге туьскен: «Казлар-ак кувлар», («Колобок»), «Май калакай», «Аленушка эм аданас Иванушка», «Бака - бийке». Байрамнынъ девизи: дуныяда эртегилер коьп: мунълы эм куьлкили, оларсыз биз яшап болмаймыз. Эртеги баьтирлери бизге йылувлык берсинлер, аьр заманда

яхшылык яманлыкты енъсин. Сосы спорт ойынында катнасувшылар уьйлерине коьтеринки коьнъил мен кайттылар.

Куьзги каникулларда болса «Шолпан» балалар ман кызыклы юмалык озгарды. Аьр бир куьн балалар оьз оьнерлерин коьрсетип турдылар. Биринши куьн ногай ойынлар ойнадылар: асык, аркан тартув, экинши куьн занъырган анъ ман биювлер бийидилер, уьшинши куьн йыр дуныясына коьмилдилер, доьртинши куьн оьзлерин кишкей суьвретшилер этип сездилер, бесинши куьн болса, Аналар куьнине багыслап, ятлавлар ярысында катнастылар. Сосы куьнлер балаларды даьврендирдилер, олар кенъ ашылмага тагы да уьйкен амал таптылар. Эне соьйтип балалар бавыннан мектебке саьбийлер канатланып кетедилер. «Шолпан» балалар бавы районымызда энъ куьшли ислейтаган бавларынынъ бириси болады, арув-талувды билмей куллык этеди онынъ етекшиси Джумаева Гульфира Айнадин кызы. Ис йолдаслары ман бир тил тавып, яратувшылыклы авада онынъ аьр бир куьни озады.

Салимет Майлыбаева.

Адабиат дослыгы беркийди

Коьплеген йыллардан бери аты савлай Россияга белгили шаьйир эм коьшируьвши, Астрахань областининъ язувшылар Союзынынъ правление председатели Юрий Щербаков пан басланган ийги аьдет - дагыстан язувшыларынынъ эм шаьйирлерининъ язганларын Астрахань авторлары ман коьшируьв эм баспалав аьр йыл сайын беркийди эм оьседи. Астрахань областининъ кыскаяклы - шаьйирлери де бу иске оьз косымларын аз салмайдылар демеге боламыз. Олай демек, Дина Немировская, Вера Котельникова, Ирина Левитан, Марина Лазарева эм баскалары Магомед Ахмедовтынъ, Сувайнат Кюребековадынъ, Бийке Кулунчаковадынъ, Хаджи-Мурат Таибовтынъ, Анвар-бек Култаевтинъ, Эльмира Ашурбековадынъ эм оьзгелердинъ ятлавларын эм поэмаларын коьширгенлер эм оьзлерининъ Астрахань ериндеги шыгатаган газеталарында, йыйынтыкларында баспаланганлар. Радиодан окыйдылар.

Адабиат байланысы оьседи эм беркийди. Аьне сога айтады-адабиат дослыгы-халклар дослыгы деп. Сосы дослыкты беркитуьв мыратта айтылган областьтинъ бир неше кыскаяклы шаьйирлерининъ ятлавларын беремиз.

Ан. Култаев.

Дина Немировская

Астрахань

Меним калам
Ийниндеги коьги мен,
Бурынгыдан
Сосы ерде ол тувган.
Каналлар да
Ойнап куьннинъ коьзи мен,
Язлык ава
Тыныгында коьп яткан.

Мен каламнынъ

Бар наьсипли коьзлери.
Баркас сеси.
Эдиль бойы куслар сес.
Хатынлардынъ
Айтатаган соьзлери –
Калмай бир де,
Яшавшыда сесленмей.

Мунда Ер де

Ювырады бек куьшли.
Астраханьди
Баьрине де куьнлеймен.
Тереклерге
Кол яяман аьр куьн мен,
Авасын да
Ютпага бек суьемен!

Яшав сокпак

Бу каламнан басланган.
Эдиль толкын
Биле оны бек аьруьв.
Астраханым
Яшавым ман досласкан,
Сен мага-ав
Эм наьсибим, эм авырув.

Вера Котельникова

Эдиль йылга бойында

Эдиль уьсти
Кеше бирден йылтырай.
Бийик коькте
Юлдыз оьбе юлдызды.
Ай да оьзи
Сув ишинде балыктай,
Сувга басын
Тыга берип, карайды...

Билуьв мага бек кыйын
Ога карап
Коьзим алып болмайман.
Кеше йырлай
Тереклер де йырларын,
Тынълап оны.
Мен-ав бир де тоймайман!

Неге бола, ким биле?!
Балыкшылар
Балык ыслап юреди...
Ай да ога
Йогарыдан сес бере –
Уясына
Эртенъги шак киреди!

Ногай тил эм адабиат юмалыгы

Карагас авыл орта мектебинде ногай тил эм адабиат юмалыгы йогары аьлде озды. Аьр бир класс «Тувган тилдинъ яшавдагы орны» деп аталган класс дерислерин юриттилер. Окувшылар ой язбалар ярысында белсен катнастылар, «Ногай тилин куьшли билуьвшилер» деген ярыс кызыклы оьтти. Ногай эм Дагыстан шаьйирлерининъ ятлавларын окув бойынша ярыста 22 окувшылар катнастылар. Боьтен де кызыклы эди «Поле чудес» (Аьлемет майданы) 7-8 кл арасында. Ногай соьзлерди шешуьв, барабан айландырув, баьри савгалары ман, эки акша кутыгы ман, досына тел согув ман ол тамам ушын ойынды коьрсеткендей болды. Юмалыкты уйгынладылар эм оьткердилер ногай тил окытувшылары Нукова С.А. эм Кошанова Д.К.

ЮМАЛЫКТА КЫЗЛАР АС АЬЗИРЛЕП КОЬРСЕТЕДИЛЕР.

Ата юрт, халк эм баьтирлер акында

***

Ата Юрт – атанънын уьйиннен артык.

***

Ата Юрт – алтын бесик.

***

Ата Юрт суьймеген – атасын да суьймес.

***

Ата Юрттынъ басы болмасам да,
Босагасынынъ тасы болайым.

***

Ата Юрттай ер болмас,
Тувган Элдей эл болмас.

***

Авызынъ толы кан болса да, канлыга билдирме.

***

Ериннен айырылган ети йыл йылар,
Юртынан айырылган оьлгенше йылар.

***

Юртын саткан бетин сатар,
Ийт – тойган ерине,
Эр киси – тувган ерине.

***

Таьвекел аьдем тав ояр.

***

Тойган ерден тувган ер ийгиди.

***

Халк айтса, ялган айтпайды.

***

Халк карт болмайды.

***

Коркак киси алды оьлер.

***

Эл алдында арслан да ятар.

***

Элин суьйген ерин суьер.

***

Эр табылар, Эл табылмас.

***

Эр киси эл уьшин тувады,
Халк уьшин оьледи.

Аьзирлеген С.Култаева.

Суьй эм бил оьз еринъди!

Меним Дагыстаным

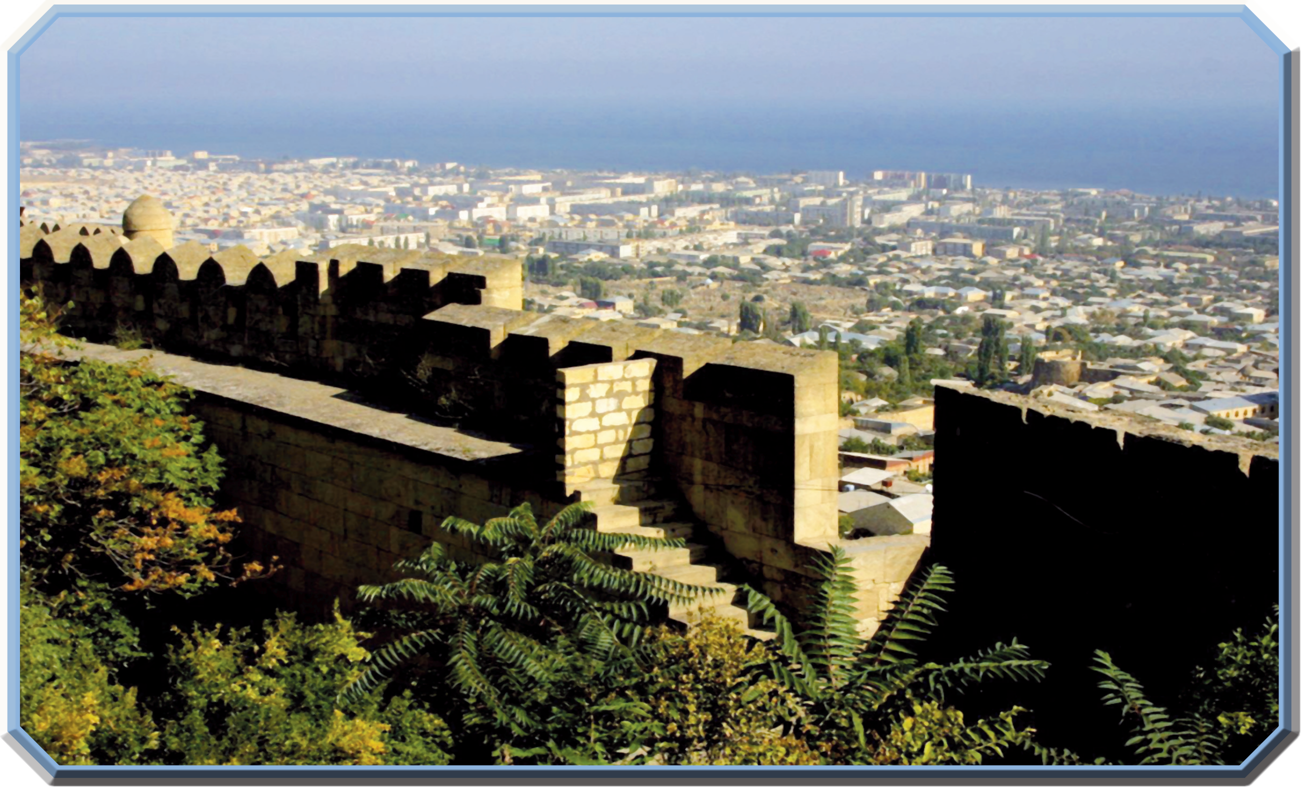

Айтадылар, дуныядынъ еринде каралмай эм уьйренилмей калган муьйис йок деп. Болмага да болар. Белки, бар болса, сондай муьйисти бармак пан санамага да болады экен. Болса да суьйген эл акында яде онынъ айырым бир муьйиси акында билмеге суьйип, китап полкасына колларынъды созып койсанъ болады. Ондай китаплер де аз тувыллар.

Мен оьзим де Дагыстанда тувып, яшап, заьлим ясларыма келген болсам да, онынъ савлайын яде аьр бир муьйисин билемен деп айтпага болмайман, йигерим де бармайды. Тек болса да, Россия элининъ баска ерлерине бара калсам, Дагыстаннынъ акында-суьйсе тав ери, суьйсе-шоьллик болсын, билген эм коьрген затларымды айтпага аьр заман ымтылыслы болып тураман эм суьемен.

Босына айтылмайды, «ер аьлемет ярасык эм ондагы – аьдем де» деп. Бизим уьйкен эм коьп боьлмели уьйимиз - бизим Дагыстан. Булай алып караганда, оьзининъ табиатынынъ туьрли болувы ман, ыспайы, яркын, тек

оьз-оьзине усаган ер болып калмай, бу ер - ана топырагымыз - бек куллык суьетаган эм эр кылыклы, йигит кепли аьдемлердинъ ери. Мунда коьплеген культура эм дин авыспалы боладылар, оьзлери мен баскаланадылар. Бир татым аьелде эм дослык, кардашлыкта болып юзден артык халклардынъ ваькиллери яшайдылар эм аьрекет этедилер. Патриотизм, сыкласув эм ашыклык дегендей затлар кимик, дагыстаншыларда конаклык этуьв, юрек сырын шешуьв эм аьдиллик кылыклары олардынъ аьдетлеринде юз йыллап сакланып келгенлер.

Дагыстан - булай алганда, бийик коьктинъ астында турган бир ашык музей дер эдим. Эм онынъ оьзининъ аьр бир кишкей муьйиси халкынынъ кыйын эм баьтир таьрийхи мен байланыслы. Онда табиат властине энъ де белгили, тисин ярган элгезерлер туьсип каладылар, тамаша этедилер. Айтпага, Дербент -РФ-сынынъ энъ де алды ериндеги каласы эм дуныядынъ бурынгы калаларынынъ бириси. А Сулак каньоны болса, оьзининъ теренлиги мен Калорадскийден де терен, артык. Сары-Кум болса дуныя еринде энъ де уьйкен болган барханга саналады. Самур еринде болса бизим Россияда ялгыз деген субтропикалык орманлыгы ерлескен.

Бизим Дагыстан еринде баслары ман булытка тирелген ярасык тавлар эм бузлавыклар ман бирге, янасы болып аьлемет ясыл авлаклар эм шоьллик ери турады. Республика еринде Кумык шоьллиги эм Ногай шоьллиги деген аьлемет авлаклар да барлар. Республикадынъ кайсы муьйисине эм йылдынъ кайсы шагында бола калсам да, мунда яшав барлыгын ер мен коьктинъ косылувында, куьн коьзи мен карлардынъ йылтыравында, таслар ман шешекейлердинъ ийислеринде сезбеге боласынъ эм куьн сайын сезип келесинъ.

Дагыстан бойынша кыдырув - бу

бийик коьктинъ астында кыдырув тувыл, табиаттынъ ярасыгы эм байлыгы акында, онынъ куьши эм юмысаклыгы акында, яшавдынъ маьнеси эм баалыгы акында поэтикалык ойлар. А ойлар болса, бас ишинде мынъ кере айлана берип, тоьгерек якка, тувган элимизге эм яшавга саклык кепте катнаслы этуьвди сакламага кереги акында айтады.

Буьгуьнги куьнлерде энъ де маьнели эсап - аталардынъ калдырган культура-таьрийхлик калымжасынсаклавэмбайытув,бир-биринъди анълавды эм дослыкты тутув. Аьне сол республика еринде йорык тутувдынъ куьшли табаны болмага керек.

Мен оьзим де сав оьмирим литература ман каьр шегип, биринши язганларымнан алып, мине бу куьнге дейим де Дагыстанымды эскерип эм айтып келемен. Муннан 55 йыл артта Карашай-Шеркеш еринде турып эм окыган заманымда республикадынъ бир аьлемет муьйиси – Ногай шоьли эм онынъ ярасык кызлары эсиме туьсип язганман:

Карашайда бийик тавга минип мен,
Караногай булытларын коьремен.
Сол булытлар арасында, аьруьвим,
Ийисинъ бар, тыныс алсам, сеземен...деп. Сонъ ога космонавт Джанибековтынъ аьели Лейла анъ язды эм йыр болды. Аьли де ногайлар сол йырымды йырлап, коьнъилимди коьтерип келедилер.

Сондай суьйим эм ымтылыс Дагыстынга эм Ногай ерине оьмириме сакланган. Йыллар оьтип, Дагыстыннынъ акында булай деп язбай да болмадым:

Дагыстаным, Дагыстан,
Сени минен оьктем мен.
Дуныя ийгилигин
Сенде турып, сеземен...
Сен коьнъилим, шатлыгым,
Мине деген – байлыгым...

Дагыстан республикасында дуныя еринде энъ де уьйкен коьли деп айтылаган Каспий тенъизи де бар. Оны ман биз оьктеммиз. Ол да ятлавда болмай болмайды дер эдим:

Аягымды Каспий тенъиз ялайды,
Шалай толкын шоршып коькке етеди.
Дагыстан ман мен байладым бактымды,
Куьлким бирге эм кайгым да биргеди...
Дагыстаным ашкан мага кушагын,
Сен толкынынъ оьз шашымды сыйпаган.
Каспийимнинъ кол тиймеген толкыны –
Сырларымды ногай кызда ыслаган...

Дагыстанда Россия еринде уьшинши орынды тутаган язувшылар Союзы бар. Онынъ сырасында дагыстан халкларынынъ 14 тиллеринде язатаган 200 Россия язувшылар членлери де барлар. Оннан баскалай болып, дагыстан халкларынынъ 14 тилинде радиосоьйлесуьв эм телекоьрсетуьв де аьрекет этеди. 14 тилде литература, сонынъ ишинде, ногай тилинде де баспаланады: балалар уьшин «Лашын» журналы эм «Байтерек» журналы, «Шоьл тавысы» деп аталган республикалык ногай газетасы.

Аьне сондай, кыскаша айткан заманда, бизим коьп миллетли Дагыстан Респуликасы. Бизим суьйдимли эм суьйикли еримиз, бизим ата-аналар ошагымыз.

А.Култаев, Махачкала.

Сав бол кызыл аьскерге

Уллы Аталык согыс йылларында ата-аналар ман бирге балалар да коьп кыйынлыклар коьргенлер. Солар акында аналар балаларына айтпай болманганлар. Эм сондай заманда тоьмендеги сыдыралар тувганлар. Олар да аз тувыллар демеге керек. Буьгуьн бирисин беремиз.

Сенсинъ меним юлдызым,
Уйкла, балам, юм коьзинъ.
Ашлыкты да биз енъдик,
Ярыкты да биз коьрдик.

Душпан энди алмаяк,
Бизим ерде калмаяк,
Биз етермиз мыратка,
Уйкла, балам, юм коьзинъ.

Сенсинъ меним юлдызым,
Оьсип уьйкен боларсынъ,
Оьз Элинъди суьерсинъ,
Мектебке барарсынъ.

Доьрт пен беске окырсынъ,
Бизим Кызыл Аьскерге
Уьйкен сав бол айтарсынъ.
Уйкла, балам, юм коьзинъ,
Сенсинъ меним юлдызым.
Халк авызыннан язылып алынган.

Аьрекетши ясымыз...

Мине соьйтип айтпага боламыз онынъ акында оькметсип.

Эльдар Идрисов - белгили эм абырай - сый казанган астраханлы таьрийхши - этнограф болады. Оьзи Астрахань каласында 1976 йыл 20 сентябрь куьн тувган. 1993 йыл каладынъ 27 номерли орта билим беретаган мектебин битирип, Астрахань патшалык педагогикалык институтынынъ таьрийхлик факультетине туьседи. Оны 1998 йыл «таьрийх эм право окытувшы» кесписи бойынша битиреди.

Ис аьрекетин Эльдар Идрисов Джанибеков атындагы Растопуловка авылындагы орта билим мектебиннен баслайды. 2001 йылдан алып Волгоград патшалык служба академиясынынъ Астраханъ филиалында окытувшы. Аспирантурады баьри ягыннан да уьстинликли кепте биткен сонъ, 2004 йыл «Потестарно - политический процесс в традиционалистической этноспецифической среде (на примере народов Нижнего Поволжья)» темасына политология бойынша кандидатлык диссертациясын ийги кепте яклаган эм кандидат болган.

2006 йыл болса, Российдынъ халк хозяйство эм патшалык служба академиясынынъ Астраханъ филиалынынъ директорынынъ орынбасары аьрекетин бардырады. Эльдар Идрисов нешеси йыллардан бери ерли ямагатынынъ миграция эм соцкультура оьсуьв соравларына багысланган излев проектлеринде белсен катнасып келеди.

А 2009 йылдан алып бу куьнге дейим «Эдиге» деп аталган но-гай культурасынынъ Яслар орта-лыгын басшылайды. Эм онынъ президенти болады. Астрахань ериндеги миллетлер соравы бойынша оьткерилетаган баьри де конференцияларда, симпозиумларда, йыйынларда, туьрли проектлеринде ортакшылык этеди. Озган йылдынъ ызында онынъ баславы ман эм аьрекети мен «Баьри де сыдыраларым сага, меним Ногайым!» деп аталган ногай шаьйирлерининъ ятлавлар йыйынтыгы Астрахань каласында орыс тилинде шыкты эм каладынъ Надежда Крупская атындагы область миллет библиотекасында презентациясы оьткерилди. Йыйынтыкка кирген ятлавларды эм дестанларды орыс тилине белгили шаьйир-коьшируьвши Юрий Щербаков коьширген.

А.Култаев.

Коьк кус
(Дагыстан эртегиси)

Бир кеде анъшылавга шыгады эм кыр айван артыннан барады. Сол заман терек уьстинде коьк туьсли кус конып олтырады экен. Оннан бир йылтыравык шыгады эм тагы да ярык болып баслайды. Хан куска карайды эм сокыр болып калады. Тегераннан бир уьйин тавып алады.

Уллары оннан сорайдылар:

– Атай, сенинъ сокырлыгынънан дарман йокпа экен?

– Бар, - дейди хан, – Коьк кустынъ кушынын таппага керек.

Аданаслар таппага деп токтасадылар.

Бас дегенде уьйкен кардашы излевге кетеди. Ол дуныядынъ яртысын айланады, ама бир зат та тапайды.

Экинши кардашы да дуныядынъ яртысын айланады, ама бир зат та тавып болмайды.

Сол заман уьшинши аданас кетеди.

Атасы ога заманынъды бос йойма, дейди, ама ол тынъламайды.

Ол коьп юреме яде аз юреме, юреди. Эм бир кере ак сакаллы сокыр картка рас келеди. Эм оннан коьк кусты коьрмединъме деп, сорайды.

– Йок, - дейди карт, – коьк кусты таппага бек кыйын. Уьйинъе кайтсанъ, яхшы болартагы...

Карт кайтип айтса да, йигит артына кайтпага суьймейди. Эм картка айтады:

– Мен мырадыма етпеге керекпен. Мени атам дуныяга оьз-оьзиннен эндирмеген.

Сол заман карт ога атын береди. Хан улы ат пан дуныядынъ яртысын айланып шыгады. Бир кере ат ога аьдем тавысы ман айтады:

– Эндигиси, йигитим, аьруьв кепте олтыр. Падишахтынъ уьйине еткенлей, сен мени темир курыкка байла. Аь оьзинъ уьйге кир. Оьзинъди ийги кепте тутып болсанъ, коьк кус кайда экенин билерсинъ. Тутып болмасанъ - оьзинъ оьзинъди куьнаьле.

Ат бийик тамнан кыргыйды эм сол заман ок падышахтынъ азбары алдына келип калады. Падишах ханнынъ улын коьреди эм кышкырады:

– Эй, кулшыларым! Ол яктынъ аьдеми мунда кайдан келген, тири болып мунда бирев де аягын баспаган ерге?

– Эгер дейим ол сенинъ азбарынъда болса, ол сенинъ конагынъ, падишах, – дейдилер куллык шылары да.

Ханнын улы атын азбардынъ ортасына шыгарады эм темир курыкка байлайды.

– Аьши неэтейик, – дейди падишах, – эндигиси меним уьйимде конакка патшага эткен сыйлыкты этинъиз. Уьйден еннеттен шыккандай болып шыксын!

Ханнынъ улы аьдетлерди ийги билетаган болыпты. Ол падишах пан оьзин тийисли кепте туткан эм юргисткен. Уьйден бир якка да шыкпаган. Кулшылар ога бир зат та этип болмаганлар. Сол заман падишах айтады:

– Сен дуныядынъ баска ерлерин коьрмеге суьймейсинъме?

– Бар, - дейди сонда йигит ясс. – Ол ер, коьк кус туратаган ери болар.

– Коьк кус сенинъ атынъ байланган курыктынъ уьстинде турады, - дейди падишах та. – Тек бир тири зат та ога коьтерилип аьлиге дейим болмаган.

– Аь мен этип карайым, – дейди сол заман хан улы да.

Ол оьзининъ атына барады эм темир курыкка коьтерилмеге тилейди.

– Оьзинъди, йигит, тут, - дейди ат та, – коьк кусты колынънан йиберме, ол сага тилемеге де болаяк. Мен уьшин деп тилесе, йибермеге боларсынъ.

Ханнынъ улы тагы да атына бек тартылады. Темир курыктынъ уьстинде коьк кус канатын каккан заманда, йигит коьзлерин ябады эм кусты кагып ыслайды. Коьткирегине кысады эм ерге карап кетеди.

– Йибертагы мени, йигит, йибертагы! – деп тийлейди коьк кус.

Атасы уьшин йигит кусты йибермеге де разы эди, тек тык деп эсине аттынъ соьзи туьседи.

– Ол заман мени атынъ уьшин йибертагы, мен сенинъ кыймасынъ боларман, – дейди сонда коьк кус.

Ханнынъ улы коьк кусты колларыннан йибереди эм сол ок вакыт падишахтынъ азбарында болады.

Мунда коьк кус ерге урынады эм ыспайы кызга айланады. Уьстинде аьлемет ыспайы коьк кийими де бар.

Ханнынъ улы коьп юрдиме яде аз юрдиме, коьп тавларды оьттиме яде йокпа, уьйине карап кайтады.

Хан уьйкен разылык пан ясларды йолыгады. Онынъ улы сол кусты кагып ыслаган вакытта, карттынъ коьзи коьрип баслаган эди.

Уьйкен той да этедилер. Сосы якларда сосы кыздан ыспайы кыз болмаган деп, аьли де айтадылар...

Коьширген З.Шугаипова.

Юмакларды шешип караньыз...

Куйрыгы сыбырткыдай,
Эт берсенъ, карны толмас.
Илле десенъ, тап ондай
Иллеши ян табылмас.

Тоьп–тоьгерек бети бар,
Коьзлери – эки танав.
Конар ери как терек –
Атын айтшы, бек керек!

Аркасында оьркеши,
Бойы бир тав, тас кимик.
Аягына тегенек
Кирсе йылар, яс кимик!

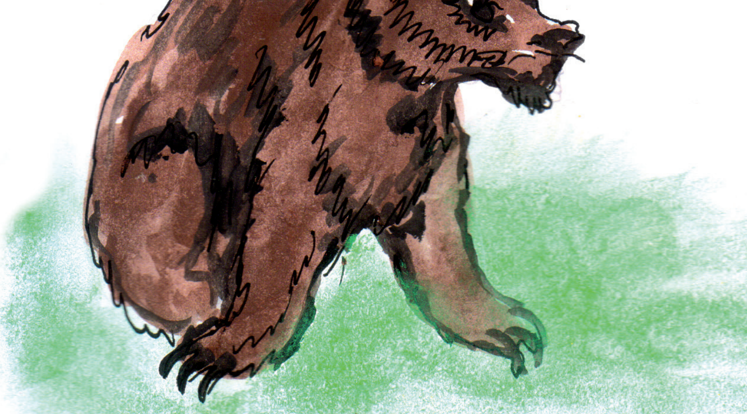

Сабыр онынъ юриси,
Бар онда дав каркыра.
Кыста оьзи бир саьбий –
Бармагын сорып тура!

Кроссворд

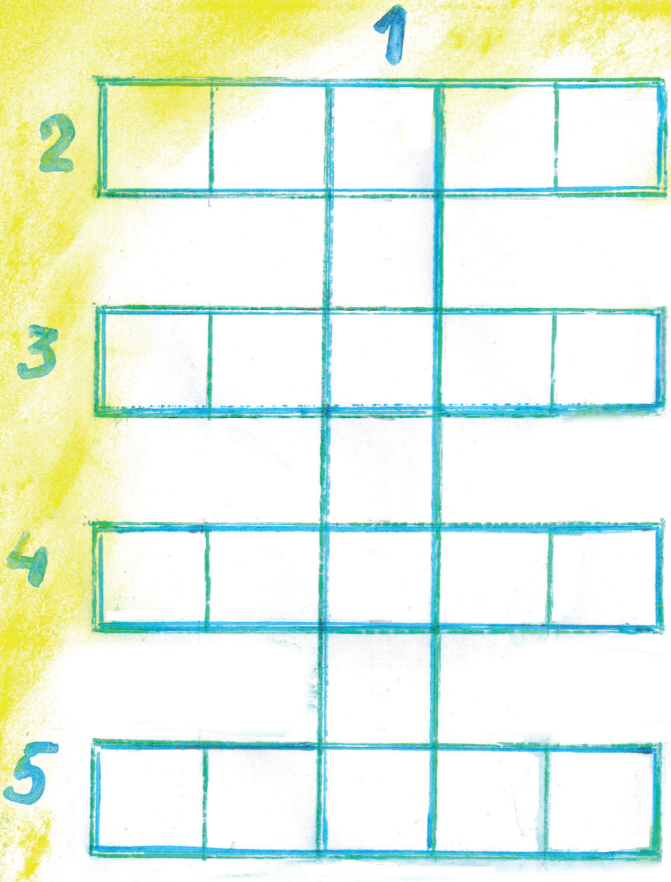

Йогарыдан тоьменге:

Ногайлардынъ баьтири, А.Матросовтынъ йигитлигин кайтаралаган.

Солдан онъга

2.Соьйлеп болмайтаган аьдем.
3.Ногай районда авылдынъ аты.
4.Бетте калдырылатаган туьклер.
5.Дуныяга уьйкен авырлык, зорлык аькелген арт.

Главное управление МЧС России по Республике Дагестан и АО «Газпром газораспределение Махачкала»

П Р Е Д У П Р Е Ж Д А Ю Т !

При запахе газа

ЗВОНИ 04!

Чтобы включить плиту, сначала зажги спичку, только потом открывай газ!

Не устанавливайте и не ремонтируйте газовые приборы САМОСТОЯТЕЛЬНО!

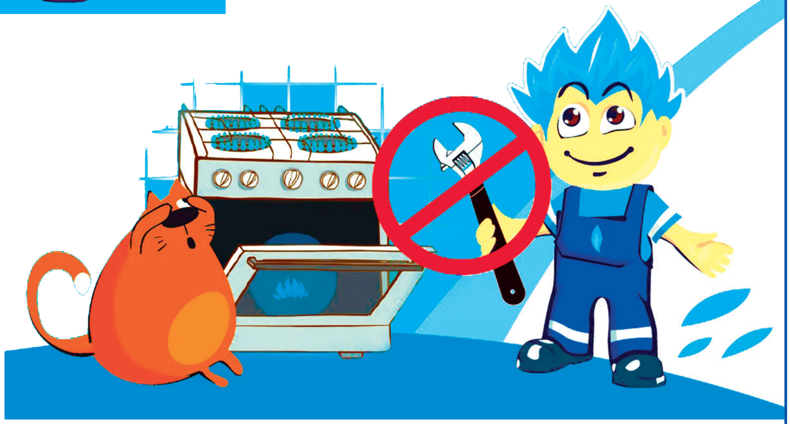

Не обогревайте помещение

ГАЗОВОЙ ПЛИТОЙ!

Единый телефон доверия ГУ МЧС России по Республике Дагестан: 8 (8722) 39-99-99; www.05.mchs.gov.ru; @mchsdagestan

2018 йылы-ийт йылы не зат куьтемиз?

2018 йылы – ийт йылы. Ийт йылынынъ гороскопы аьр бир оьзининъ белгисине калай профессоналлык тармагында, солай ок оьзининъ яшавында кайдай ды бир туьрленислерди болаяк кепте коьрсетеди. Сосы йылдынъ ийти – дурыслык суьетаган, акыллы эм оьзин тутып болатаган айван. Ама кайбир логикасы да йок тувыл. Сосы йыл айлары ишинде коьплеген маьселелерди шешуьв керек.

Баьри де ийги анълайды, ийттинъ кылыгынынъ сапаты – дослык болувды суьюв эм аьр не затка сесленуьв. Бир ок заманда сосы айван бек сак. Аьне сол белгидинъ сапаты аьдемлерден ясырынып турмага кереги йогын, кайтарам, аьдил болув керегин эм аьр не затка саклык тутув керегин коьрсетеди. Кайбир заманларда оьзинъди тутув керек, шыдамлы болмага керек. Ашувлык этпеген эм бир заманда да этпес. Оннан сонъ ийттинъ сары туьсли болувы яй ман, куьн мен эм шатлык пан келисип кетеди. Соны ман 2018 йыл коьплеген ийги эм яркын затлары болмага каратады.

Биз де 2018 йылы – ийт йылы аьр инсанга, аьелге, еримизге эм элимизге онъайлык, шатлык, тил бирлик эм анълав аькелгенин йораймыз!

Соколёнок

Лашын

1/2018

январь - февраль

Иллюстрированный детский журнал.
Издается один раз в два месяца.

Учредитель
Министерство печати и информации РД.

Регистрационный номер
ПИ №ТУ05-00348 от 01.12.2016г.
выданный управлением Роскомнадзора
по Республике Дагестан.

Издается с января 1990 г.

Руководитель – главный редактор
Мурад Ахмедов

Редколлегия:
А.Исмаилов **(зам. гл. редактора)**
Т.Зургалова **(отв. секретарь)**
А.Култаев
Б.Кулунчакова
М.Авезов
С. Майлыбаева
С. Култаева **(редактор выпуска)**

Худ. редактор З.Даганов
Тех.редактор Т. Лузина
Художник номера А. Самарская

Формат 60x84 $^{1}/_{8}$.
Уч. изд. л. 3,7.
Уч. печ. лист 3,26.
Бумага офсетная.

Выход в свет 12.03.2018 г.
Тираж 305 экз.
Заказ №163.

Типография:
ООО «Издательство «Феникс».
Адрес типографии:
367018, РД, г. Махачкала, ул. Петра I, 61.

Редакция и издатель: Государственное бюджетное учреждение Республики Дагестан «Редакция республиканских литературных журналов «Соколёнок» и «Литературный Дагестан».
Адрес редакции и издателя:
367000, РД, г.Махачкала,
ул. Даниялова, 55.

Электронный адрес редакции:
litdag@mail.ru

Ногайский язык.

Индекс: на год - 63238,
на полугодие - 78432.

Цена свободная.